

Tomislav Farkaš

Oružani sukobi Mletačke Republike i Osmanskog Carstva kroz 16. i 17. stoljeće

Komplicirani odnosi Mletačke Republike i Osmanskog Carstva početkom ranog novog vijeka očituju se ponajprije u mnoštvu bitaka i značajnom promjenom pogleda Europe na osmansku ekspanziju. Mlečani su se sukobili s Osmanlijama u Dalmaciji te na Jadranu, Sredozemnom moru i Egejskom moru. Ratovi su trajali do 1699. godine, kada je, ratovima oslabljeno, Osmansko Carstvo potisnuto iz središnje Europe i Dalmacije. Rad se bavi odnosima Mlečana i Osmanlija te iznosi sukobe između ove dvije sile kroz 16. i 17. stoljeće. Obradena je pozadina sukoba, dan je pregled najznačajnijih ratova i bitki, a ukratko je prikazan i odjek ratova na području mletačke Dalmacije

Padom Carigrada 1453. godine Osmansko Carstvo zauzima mjesto jedne od najjačih sila ondašnje Europe, a Osmanlije, potaknuti uspjesima Mehmeda II. Osvajača, nakon Carigrada postepeno razvijaju strategiju pokorenja cijeloga europskog kontinenta. Osmanlijama će se u jugoistočnom dijelu Europe najžešće suprotstaviti Mletačka Republika, trgovačka i pomorska sila koja je na Jadranu gradila svoj uspjeh te joj je osmansko uplitanje postalo trn u oku kojega će pokušavati ukloniti naredna tri stoljeća.

Problematika rada je odnos Mletačke Republike i Osmanskog Carstva, koji se uglavnom temelji na naporima da se stekne prevlast nad protivnikom. Rad daje uvid u najvažnije težnje, ratove i bitke između ove dvije sile kroz 16. i 17. stoljeće, a pored toga iznosi prikaz stanja u Dalmaciji koja se našla razapeta između kršćanskih vladara i muslimanskih osvajača. Kao najznačajniji događaji, Ciparski rat, Kandijski rat i Morejski rat predstavljaju središnji dio rada i pružaju čitatelju objektivnu sliku ondašnjih događaja, sistematski iznoseći podatke i opažanja obrađenih autora i djela.

Komplicirani odnosi Mletačke Republike i Osmanskog Carstva te posljedice proizašle iz njihovih stoljetnih sukoba predstavljaju okosnicu, kako u povijesti jugoistočne Europe, tako i u okvirima nacionalne povijesti.

Odnos dvije sile u osvit ranog novog vijeka

Druga polovica 15. stoljeća donosi istovremeno širenje Osmanskog Carstva Egejskim morem, Jadranom i Balkanskim poluotokom, a Mletačka Republika je bila jedina odlučna sila koja im je na tim područjima mogla konkurirati i usporiti njihov napredak, a sve radi očuvanja vlastite pomorske i trgovačke prevlasti. Sve je to utjecalo na činjenicu da je rani novi vijek jugoistočne Europe obilježen konstantnim ratovima između ova dva gospodarsko, politički i religijski suprotstavljena svijeta (Bec, 1998: 36-37).

Serenissima je već početkom 16. stoljeća uvidjela golemu snagu Osmanlija i osjetila opasnost po sredozemne teritorije pod naletima osmanske ekspanzije. Nakon gubitka Modona i Korona te nakon neuspjelog sprječavanja zauzeća Lepanta, našla se u "pat-poziciji" te se strahovalo da bi od strane novih sultana, Selima i Sulejmana, mogla izgubiti cijelo Sredozemlje. To bi prouzročilo katastrofalne posljedice na matičnom području (Bec, 1998: 37).

Mletačka Republika se ubrzo našla u ulozi branitelja pomorske Europe¹ te je zapravo bila primorana djelovati protiv Osmanlija kako god zna i može. Tako je već sredinom 30-ih godina 16. stoljeća započelo utvrđivanje kopnenih i pomorskih uporišta u svrhu obrane od Sulejmanove ratne mornarice (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 63-64).

Utvrđivanje je teklo relativno dobro, a do manje bitke je došlo za vrijeme utvrđivanja Krfa, koji je bio ključ za ulazak u Jadransko more. Naime, Osmanlije su pokušale preduhitriti Mlečane u građenju obrambenih zidina pod Krfom te su ih napali 1537. godine. Mlečani su se uspjeli obraniti te su se Osmanske flote povukle (Bec, 1998: 37). Osmanska narodna predaja i osmanski povjesničari tvrde da je sam sultan odustao od opsade rekavši da "život jednog muslimana ne može nadoknaditi ni tisuću tvrđava"

1 Na umu treba imati sklapanje mnogo saveza u europskoj unutrašnjosti te borbe za prijestolja i nedovoljnu zainteresiranost pojedinih vladara za rješavanje pitanja osmanske ekspanzije.

(Hammer, 1979a: 406).

Sve je to u konačnici dalo vremena Republici da 8. veljače 1538. godine s papom, carem Karlom V. i rimskim kraljem Ferdinandom sklopi savez te se nastavi odupirati osmanskim naletima. Kasnije će se ispostaviti da je novostvorena Liga mogla puno više pomoći Veneciji, ali zbog sebičnih interesa pojedinaca iz saveza to realno nije bilo ostvarivo. Već krajem rujna iste godine započet će otvoreni sukob s Osmanlijama kod Prevese, epirske luke koja se nalazila južno od Krfa, a sukob interesa između carske i mletačke flote te nemogućnost dogovora za konkretno djelovanje izrodit će pogreškama te je područje oko Prevese prepušteno neprijateljima s istoka. Naposljetku je Vijeće desetorice poslalo izaslanika u Carigrad 1540. godine da potpiše mir sa sultanom. Osmanlije su ovim činom dobile sva područja osvojena za vrijeme bitke, uključujući i Nauplion i Malvaziju, što predstavlja polaganu nadmoć Osmanskog Carstva i znatno zaoštavanje, već ionako, labilnih odnosa između dvije sile. Mletačka Republika je Osmanlijama također morala isplatiti enormno veliku ratnu odštetu koja je iznosila 300.000 dukata. Isplata ovalike svote znatno je uzdrmala Mletačku ekonomiju (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 64-67).

Nakon ovih događaja Osmansko Carstvo sigurno napreduje osvajajući sjevernoafrička područja i zasigurno se ustaljuje na balkanskom poluotoku. Bitno je napomenuti da je mirom iz 1540. godine Osmansko Carstvo dobilo i posjede u Dalmaciji, što će se kasnije pokazati kao veoma olakotna okolnost za daljnja osvajanja. Situacija s Dalmacijom će pak potaknuti *Serenissimu* na strukturalne promjene u organiziranju vojske u svrhu protjerivanja Osmanlija s Jadrana (Matuz, 1992: 81).

Razdoblje od mira u Carigradu do 1560. godine za Mlečane je trebalo biti vrijeme gospodarskog, vojnog i moralnog oporavka te nastavak (neočekivano prekinute) dugotrajne ekspanzije koja bi *Presvijetlu Republiku* uzdigla do novoga sjaja. Nakon više od 20 godina svojevrsnog blagostanja, Mletačkoj Republici plovidbu počinju otežavati i ugrožavati česta gusarenja (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 75).

Razdoblje mira je, osim gusarenja, narušeno i ponovnom pojavom osmanske opasnosti 1565. godine. Osmanlije su 1565. godine neuspješno opsjeli Maltu koju su hrabro branili malteški vitezovi ivanovci uz pomoć Španjolaca. Izvori tvrde da su ivanovci svugdje dijelili smrt i borili se do zadnje kapi krvi. Naposljetku, branitelji su izgubili oko 5.000 ljudi, a Osmanlije i više od 20.000 (Hammer, 1979a: 500-501). Mlečani su očekivali osmanski protunapad i strahovali da bi nakon neuspjeha na Malti mogli krenuti na Dalmaciju ili čak Cipar i Kretu. Kasnije će se uspostaviti da su bili u pravu (Cozzi, Knapton,

Scarabello, 2007: 75).

Novi sultan Selim II.², odlučan da nastavi očevu politiku, namjerava osvojiti Cipar i stati na kraj Mletačkoj trgovini na Sredozemlju. Osmanlije odmah 1569. godine zauzimaju Tunis na štetu Španjolaca, a godinu dana kasnije, potaknuti pobjedom, šalju poslanika u Veneciju da zatraži od Venecije prepuštanje Cipra u njihove ruke. Mlečani, dakako, nisu htjeli samo tako prepustiti Cipar te će diplomatska neslaganja iste godine eskalirati u pravi rat (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 75-76).

Stoljeće gorkog ratovanja

Od početka Ciparskog rata 1570. godine pa sve do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine Osmansko Carstvo i Mletačka Republika vodit će velik broj ratova te će se sukobiti i na kopnu i na vodi, a posljedice će za obje sile biti uglavnom pogubne. Ovaj period se može slobodno nazvati krvavim i nemirnim razdobljem, a karakteriziraju ga česte i zamorne bitke koje se očituju velikim gubitkom ljudstva i postepenom dekadencijom oba sukobljena svijeta. Događaji izneseni u ovome poglavlju predstavljaju krajnje napore sukobljenih da okončaju neprijateljevo djelovanje i izbore se za svoj položaj na Sredozemlju.

Ciparski rat (1570. - 1573.)

Poslanik kojega je sultan poslao u Veneciju trebao je diplomatskim putem ishoditi Cipar, a razlog zahtijevanja Cipra od strane Osmanlija navodno bijaše problem prihvaćanja islamskih hodočasnika na otoku kojima je prijetila opasnost od španjolskih gusara na tom području. Pitanje je jesu li Osmanlije htjeli otok samo zbog hodočasnika.³ Naime, nakon osvajanja Tunisa, uvidjeli su da Španjolci slabe te da bi ih konačno mogli iskorijeniti, a Mletačka Republika bi im predajom Cipra dala veliku prednost i mogućnost da bez puno muke ostvare svoje naume. Mlečani se, naravno, nisu htjeli miješati te su odbili sultanovu ideju, ali znali su da Cipar ne mogu obraniti sami. Papa Pio V. i Filip II. Španjolski pristali su im pomoći (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 76-77).

Tijek rata bio je nepredvidiv, a osim na Cipru, vodio se u Albaniji i Dalmaciji. Mletačka i španjolska vojska bile

2 Sin Sulejmana Veličanstvenog.

3 Matuz (1992: 95) napominje je diplomat Joseph Nasi, kojeg su i Sulejman i Selim II. cijenili, ustvari potaknuo Osmanlije na zauzimanje Cipra kako bi nakon aneksije dio otoka pretvorio u židovsku koloniju. Ondašnja politika i pitanje židova daju nam zaključak da je ovakav scenarij vrlo lako moguć i istinit, no dublje u diplomatsko-političke poslove i namjere Nasija ne namjeravam ulaziti.

su dobro pripremljene i spremne boriti se do zadnjeg čovjeka. Nakon iskrcavanja Osmanlija na otok u rujnu, Nikolizija je u relativno kratkom roku zauzeta, a pored početnog poraza kršćansku će vojsku pogoditi kuga i razmirice među vođama vojnih redova (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 77). Nakon Nikolizije padaju Pafos, Limasol, Larnaka i Cercin, a kao olakotna okolnost, neodlučnost branitelja i nemogućnost

Prikaz Bitke kod Lepanta (7. listopada 1571.) koja se vodila u sklopu Ciparskog rata (1570. – 1573.)

dogovora o daljnjem djelovanju omogućit će muslimanskoj vojsci da zauzme još nekoliko ključnih utvrda i zaključi prvi dio rata u svoju korist. Begler-beg Maraša je zatim dobio zadatak da ishodi predaju posljednje utvrde – Famaguste. Umjesto pisma, on šalje vlastima i narodu odrubljenu glavu generalnog providura Dandola. Iscrpljeni od gotovo jednogodišnje opsade, 1. kolovoza 1571. predaja utvrde muslimanima je izvršena (Hammer, 1979b: 32-36).

Nakon što su uvidjeli koliko su podcijenili osmanske vojnike, kršćani u svibnju 1571. godine odluče oformiti Svetu ligu⁴ sa željom da vrate izgubljeni Cipar te su načinili flotu od 208 galija⁵ (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 77-78). Par mjeseci nakon stvaranja Lige, dogodila se i bitka kod Lepanta. Bila je to jedna od najžešćih pomorskih bitaka uopće. Kršćanska vojska je gotovo u potpunosti uništila osmansku, a pojedini se izvori slažu da se brojke ubijenih kreću oko 30.000 na osmanskoj strani, dok je kršćanska vojska, navodno, izgubila samo 9.000 ljudi. Osmanlije su se povukle, ali kršćani nisu bili odlučni te su još jednom nesigurnost i razmirice odigrale karte u korist Osmanlija, a pored toga 1572. godina također donosi smrt pape, što će dodatno uzburkati Ligu. Mlečani su vidjeli da sami ne mogu pobijediti, a da se u saveznike ne mogu više pouzdati te su odustali. Željni mira, sklopili su sa sultanom primirje 7. ožujka 1573. godine te izgubili Cipar u potpunosti

4 Savez Pape Pia V., Filipa II. i Mletačke Republike koja je imala za cilj precizno definiranje obrane od Osmanlija. Osim navedenih, savezu se priključuje Genova, Savoja i malteški viteški red Ivanovaca.

5 Flota Osmanskog Carstva bila je podjednako jaka.

(Historija naroda Jugoslavije, 1959: 251-252).

Mlečani su nakon gubitka jedne od najvažnije veze s Levantom dobili i nalog da plate ratnu odštetu od 300.000 dukata uz godišnje podavanje od 1.500 dukata, a morali su predati i posjede u Dalmaciji i Albaniji. Ovaj mir je bio izrazito nepovoljan za *Serenissimu*, ali utjeha im je bila slobodna i mirna trgovina (Matuz, 1992: 107).

Kandijski rat (1645. - 1669.)

Kandija (Kreta) je bila u mletačkim rukama još od Četvrtog križarskog rata (1211.), a na njoj su bile smještene gotovo najvažnije trgovačke baze. Kandijski rat za uzrok ima napad na osmansku galiju koja je prevozila hodočasnike od strane malteških vitezova, koji su se nakon napada i pljačke sklonili u kandijskim lukama. Osmansko Carstvo je, nakon što se pročula vijest o napadu, proglasilo Veneciju odgovornom (Matuz, 1992: 107). Ni mjesec dana nakon tog događaja, 30. travnja 1645. godine, iz Carigrada isplovljava flota s oko 50.000 vojnika te se upućuje prema Peloponezu, odakle 26. lipnja pristaje na Kretu (Vrandečić, 2013: 48-49).

Osvojivši Kaneju, Osmanlije se ustališe na Kreti. Osim direktnih napada na sam otok, bitke na kopnu su bile od velike važnosti. Naime, Osmanlije su napadale mletačke posjede u Dalmaciji ne bi li ih tako odsjekli od matičnog područja i stjerali u kut. Dalmacija se pak žustro odupirala, što je Mlečanima znatno osiguralo da se potpuno posvete bitkama na moru (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 151). Prvih 12 godina rata donose uglavnom bitke u Dalmaciji te podosta manjih bitaka na Kreti i oko nje te sukobe

Prikaz opsade Krete i njezinih utvrda za vrijeme Kandijskog rata (1645. – 1669.)

Osmanlija s europskim vladarima, a s kojima je Osmansko napredovanje po pitanju Krete značajno usporeno. Mlečani su tako 1657. godine ostvarili pobjedu na Dardanelima, no stjecajem okolnosti nisu je uspjeli u potpunosti iskoristiti (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 151-156).

Nakon Dardanela idućih 10 godina prolazi relativno dobro i bez većih okršaja. Razlog leži prvenstveno u osmanskim ratovima koji su se vodili u unutrašnjosti Europe i unutarnjem stanju Osmanskog Carstva (Hammer, 1979b: 433-492). Također, Osmanlije su imale problema s velikim brodomljem i lukama koje ih nisu mogle primiti te osigurati njihove potrebe, kada je riječ o brojčanom kapacitetu. Pored toga, Mletačko je brodomlje konzistentno blokiralo svaku pomorsku pomoć od strane Osmanskog Carstva (Madunić, 2013: 230-231). Imajući to na umu, uz

sporadične napade i pljačke od strane Mlečana, Osmansko Carstvo si jednostavno nije moglo dopustiti gubitke i u unutrašnjosti Europe i na jugoistočnim morima te su bili prisiljeni primiriti situaciju i neko vrijeme ne poduzimati značajnije i radikalne korake.

Situacija se zaoštrava 1667. godine te rat ulazi u završnu fazu. Veliki Vezir Ahmed Ćuprilić šalje 70.000 vojnika na Kretu, a Mlečani se nakon odbijanja napadača obraćaju za pomoć europskim silama. Osjećajući sve veći pritisak Osmanlija i razmatranje pitanja mogućeg pada Krete, Europa se budi te Mlečanima u pomoć priskaču car Leopold I., francuski kralj Luj XIV. i papa Klement IX. U ljeto 1668. godine mletačko-papinska flota poražava osmansku, dok su Francuzi djelovali na kopnu i postepeno potiskivali osmansku vojsku (Cozzi, Knapton, Scarabello,

2007: 156-158). Na nesreću Mlečana, u vojnim redovima se opet javlja razdor koji će odlučiti rat – prvenstveno su to bile optužbe za izdaju koje su izazvale velik nemir i demoralizaciju vojske.

Nadolazeće bitke su bile izrazito snažne, a svakodnevan gubitak mnoštva ljudi bio je imanentan za obje strane. Samu veličinu rata ponajbolje opisuju austrijski povjesničar Joseph von Hammer koji kaže:

“Pedeset i šest puta su Turci napali grad iznad zemlje, a četrdeset i pet puta ispod zemlje, a posada je izašla u napadaj devedeset i šest puta. [...] Tisuću stotinu sedamdeset i dvije mine su rasprsnute. [...] Venecija je za vrijeme opsade imala gubitak od trideset tisuća ljudi, a Turci cijene da su izgubili više od stotinu tisuća ljudi” (Hammer, 1979b: 506).

Venecija se naposljetku predala 6. rujna 1669. godine, a rat je službeno završen mirom 6. rujna 1669. godine. Osmansko Carstvo nakon potpisanoga mira dobiva najveći dio osvojene Krete, dok Mletačkoj Republici ostaju samo tri utvrde i osvojena područja u Dalmaciji i Albaniji (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 158).

Morejski rat (1684. - 1699.)

Morejski rat odvio se u sklopu tzv. Velikog turskog rata koji se vodio diljem Europe, a zaraćene strane su bile Osmansko Carstvo i druga Sveta liga, sačinjena od Svetog Rimskog Carstva, Habsburške Monarhije, Mletačke Republike, Carske Rusije i Poljsko-litavske unije. Ratne operacije Morejskog rata vodile su se od Dalmacije do Egejskog mora, ali glavne bitke su se vodile na Peloponezu koji se tada nazivao Morejom. Uzrok rata možemo tražiti u Mletačkom nezadovoljstvu proizašlom iz gubitka Krete i osmanskim porazom pod Bečom 1683. godine. Uvidjevši da je Osmansko Carstvo demoralizirano i previše zaokupljeno ratom na kopnu, Mlečani su se odlučili napasti ih kako bi im se osvetili za prošle ratove i bitke (Hammer, 1979c: 11-13).

Rat je počeo u Dalmaciji, a ubrzo i na Levantu. Mlečani su u rat ušli bez financijskih problema, s dobrim brojčanim stanjem ljudstva i odlučnom namjerom da osvoje Moreju. Već su u studenom 1684. godine pomalo napredovali u Dalmaciji, a na Jonskom moru zauzeli su otok Santa Maura i Prevesu. Zanimljiv je podatak da je 1686. godina donijela uspjehe pri zauzimanju Navarina, Modone i Nauplija te su Osmanlije zatražili mir; Mlečani odlučno odbijaju te već iduće godine dolaze čak do Atene oduzimajući Osmanskom Carstvu Patras, Korint i Mistru. Grčki ustanici su također pomogli Mlečanima. Ovim je

potezima i pobjedama gotovo cijeli Peloponez pao u ruke Mletačke Republike. No, nakon početnih pobjeda, javljaju se i prvi problemi. Mlečani nisu uspjeli osvojiti Negropont na Eubeji koji se vrlo dobro branio te 1688. godine odustaju i povlače se. Kolaps na Eubeji oslabit će mletačke redove te će potaknuti Osmanlije na protuofenzivu. Mletačka Republika je u Dalmaciji pak redala pobjedničke pohode. Kroz sljedećih par godina, Osmanlije se bore na nekoliko fronta, ali opet uspijevaju odolijevati Mletačkim napadima (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 171-178).

Mlečani 1695. godine kod Hiosa doživljavaju teški poraz od strane osmanske flote, a to će Osmanlijama dati malo vremena da uhvate dah i pripreme se na ostale opasnosti koje prijete sa svih strana (Hammer, 1979c: 62).

Posljednja bitka će se odigrati 20. rujna 1698. godine na Mitilenskom moru kod Dardanela. Tijek bitke bio je nepredvidiv, ali se sve povoljno okončalo za Mlečane. Rat Svete lige formalno je završen mirom u Srijemskim Karlovcima početkom 1699. godine, a *Serenissima* je dobila Moreju, Lefkadu i Santa Mauru te Dalmatinske utvrde Knin, Sinj, Čitluk, Gabelu, Herceg-Novi i Kotor (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 179-182). Osmansko Carstvo će 1715. godine ponovno zauzeti Moreju i pokrenuti nove sukobe.

Odjeci mletačko-osmanskih sukoba u Dalmaciji

Od dolaska Osmanlija na europsko tlo, Mletačka Republika i Osmansko Carstvo ratuju. Naši su prostori, a prvenstveno Dalmacija (koja je bila pod Mlečanima), bili pod stalnim udarom muslimanske vojske.

Osmanlije su do 1530. godine već u svojim rukama držali prostor od Cetine do Like i Krbave sa svim pripadajućim utverdama, a u tim početnim naletima jedino Klis nije bio osvojen. To će se brzo promijeniti, jer Klis pada već 1537. godine, a zajedno s njim Osmanlijama su pripojene i dvije strateški vrlo važne utvrde - Nadin i Vrana. Ovim će činom početi doba najveće ugroženosti mletačkog teritorija na području Dalmacije (Povijest Hrvatske od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata, 2005: 42).

Važan segment za ovo razdoblje je i pojava senjskih uskoka, koji su prvo ratovali na strani Venecije, da bi se kasnije okrenuli protiv nje.

Ciparski rat (1570. - 1573.) je nakon 1537. godine prvi veliki sukob Osmanlija i Mlečana koji se znatnije osjetio na hrvatskim područjima. Osim oko Cipra, pomorske bitke vodile su se i oko dalmatinskih otoka, ali i na kopnu. Osmanlije 1571. godine napadaju Boku Kotorsku te osvajaju Ulcinj, Bar i Budvu. To im omogućava da lakše upadaju na teritorij mletačke Dalmacije. Mlečani

su se dobro branili i čak privremeno zauzeli Solin, Skradin i Budvu, ali kako nisu uspjeli zauzeti Klis i Herceg-Novi, našli su se opkoljeni u zadarskom zaleđu i bili primorani ne poduzimati znatnije poteze. Preostale godine rata donose izmjenjive rezultate, a veće se bitke vode uglavnom na Cipru. Kapitulacijom Mlečana u ožujku 1573. godine Osmansko Carstvo dobiva Cipar. Osmansko Carstvo se obvezalo vratiti sva osvojena područja u Dalmaciji natrag Mletačkoj Republici, ali Zemunik, Kamen i Solin i dalje ostaju pod sultanovom vlašću. Što se Klisa tiče, Splićani će ga osvojiti u travnju 1596. godine. Osmanlije na osvajanje Klisa odgovaraju slanjem 10.000 vojnika, a Mlečani (koji su od početka bili protiv osvajanja utvrde) preprečuju pomoćne postrojbe te Klis pada krajem svibnja. Ovim je događajem 16. stoljeće zaključeno, a 17. stoljeće hrvatskom narodu i Mletačkoj Republici donosi nove muke i kušnje (Povijest Hrvatske od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata, 2005: 43-44).

Kandijski rat (1645. - 1669.), prvotno vezan za Kretu, vodio se s velikom žestinom i u Dalmaciji do otprilike 1650. godine, a kasnije samo sporadično. Nakon što su okupili vojsku i zaplovili prema Kreti, druga skupina vojske kreće kopnom u Dalmaciju i Albaniju. Osmanska vojska se na kopnu spremala osvojiti Zadar i Kotor. Početak rata u Dalmaciji mijenja demografsku sliku komuna, a visok broj stanovništva zahvaćen je kugom i glađu te postaje uvelike ovisan o Mletačkoj Republici. Mlečani i Dalmatinci su tako imali par problema viška. Ibrahim-paši ipak nije pošlo za rukom osvojiti Zadar pa se odlučuje napasti važna trgovačka uporišta Venecije - Novigrad, Turnj i Biograd. Osmanlije pod Novigrad stižu 30. lipnja. Utvrdu braniše Francesco Loredano i Fabrizio Soardo s otprilike 500 ljudi, dok izvori govore da je Osmanlija bilo i do 10.000. Utvrda bijaše dobro organizirana i teška za osvojiti, ali u teškom opsadnom stanju većina branitelja htjela se nagoditi s neprijateljem. Kapetan Martin Oštrić poslan je na tajnu nagodbu, a pošto su nedugo nakon njegova odlaska Osmanlije probili zidine, osumnjičen je za izdaju. Brojčana nadmoć Osmanlija i razdor među braniteljima u konačnici uzrokuju pad utvrde. Kršćansko stanovništvo nakon toga pada u veliku krizu, a Osmanlije to koriste da se primaknu Zadru i Biogradu. Na red je došla opsada Šibenika, no osmanska se vojska povlači nakon vijesti o mletačkom zauzimanju Drniša (Vrandečić, 2013: 48-61). Još jedan od mogućih razloga osmanskog povlačenja jest dodatna, iznimno organizirana, flota Mletačke Republike koja je osmišljena posebno za opskrbu hranom, municijom i ostalim potrepštinama, a protezala se od Zadra do Krfa pa čak i do Krete (Madunić, 2013: 225). To je uvelike pridonijelo stvaranju moralne krize kod Osmanlija.

Situacija se do polovine 60-ih godina 17. stoljeća

u Dalmaciji očituje manjim nemirima, a neprijatelji se uglavnom okreću Sredozemlju i unutrašnjosti Europe. Krajem 1667. godine rat ulazi u završnu fazu, a obje sile se spremaju za završne udare na Kreti. Manje bitke su se vodile do 1669. godine, a nakon velikih okršaja u rujnu, Venecija se predaje i rat je okončan. Mlečanima u Dalmaciji, za utjehu, ostaju područja osvojena uglavnom u početnoj fazi rata (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 158).

Morejski rat (1684. - 1699.) je zadnji rat između Mlečana i Osmanlija u 17. stoljeću, a prve vojne operacije počele su upravo na dalmatinskom tlu. Čak narednih 10 godina rata, Mlečani su uz pomoć vlaških ratnika u rukama imali Vranu, Ostrožac, Karin, Nadin, Skradin i Makarsku te su polako prodirali u Liku, Krbavu, Bosnu i Albaniju (Hammer, 1979c: 11-12).

Zadnje godine rata nose uglavnom bitke koje su se odvijale u sklopu Velikog turskog rata za oslobođenje te određene manje bitke na moru. Tijek rata može se vidjeti u prethodnom poglavlju. Nakon zadnje bitke 1699. godine, potpisan je mirovni sporazum, na sveopće olakšanje stanovnika Dalmacije. Pored Moreje i pojedinih egejskih otoka, Mletačkoj Republici ponuđeni su dalmatinski Knin, Sinj, Čitluk i Gabela te priznanje na Herceg-Novi i Kotor. Iako se morala pomiriti s činjenicom da zona koja povezuje osmanska područja i kršćansku Dubrovačku Republiku još postoji, svi su smatrali da je omjer uloženog i dobivenog relativno dobar te su ovako povoljne uvjete mira i prihvatili (Cozzi, Knapton, Scarabello, 2007: 181).

Dubrovačka Republika je, iako neutralna, za vrijeme ovih ratova osjećala posljedice unutar svojih zidina, no to je već priča za sebe koju odlučujem ostaviti otvorenom.

Zaključak

Rani novi vijek jugoistočne Europe obilježen je ratovima Osmanskog Carstva, Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Svete lige. Pored navedenih, tu se pojavljuju i druge države koje su periferno uključene u ove sukobe. Odnos Mletačke Republike i Osmanskog Carstva je sve samo ne jednostavan za pojmiti i objasniti.

Osmanske težnje za pokoravanjem cijele Europe datiraju još u 13. stoljeće, a nakon pada Carigrada 1453. godine i ustaljenja na Balkanskom poluotoku te težnje postaju po prvi put u osmanskoj povijesti ostvarive. Na drugoj strani, Mletačka Republika je držala Dalmaciju i ostvarivala zavidne rezultate u vidu trgovine Sredozemljem. Dolaskom Osmanlija, njihov će prosperitet biti doveden u pitanje te će im se suprotstaviti kako bi očuvali prevlast Republike kao glavne i jedine trgovačke sile od sjevernog Jadrana do Levanta.

Osmanska ekspanzija u 16. i 17. stoljeću pokazuje znakove velike moći i prijetnju cjelokupnoj kršćanskoj Europi pa tako i Mletačkoj Republici, što je uzrok prvih pomorskih ratova i početnih odmjeravanja snaga u svrhu pripreme na razmjerno velike vojne pohode. Najveći ratovi između ove dvije sile su oni koji su se vodili zbog Cipra, Krete i Peloponeza, a svodili su se uglavnom na pomorske bitke ogromnih razmjera. Ratovi su se vodili i na kopnu, u Dalmaciji, Hercegovini, Boki Kotorskoj, Albaniji, Tesaliji...

Bitke su imale nadasve promjenjiv tijek i uglavnom su bile žestoke, a opsadno stanje i borba do iznemoglosti sasvim učestala pojava. Čest je bio i razdor između vojnih trupa, koje su uglavnom nastajali zbog sukobljenih mišljenja i neodlučnosti koju akciju treba kada primijeniti te su ponekad upravo ovakve stvari odlučivale bitke i davale neprijatelju prednost koju će biti teško sustići. Za vrijeme ratova, kuga i glad su izbijale i češće nego inače, što je za posljedicu imalo još veći gubitak ljudstva.

Kada se sve navedeno uzme u obzir, zajedno s činjenicom da je ovaj sukob trajao dva stoljeća, ne možemo ne složiti se kako je zapravo mletačko-osmanski sukob bio jedan od najvećih sukoba u povijesti, kako Mletačke Republike, tako i Osmanskog Carstva. Kroz dvjesto godina ratovanja, enorman broj ljudi poginuo je pod zastavama ove dvije sile, a početak 18. stoljeća donosi (lažnu!) nadu u oporavak ratom zahvaćenih zemalja.

Mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine, kojim je okončan zadnji rat između Mlečana i Osmanlija u 17. stoljeću, okončan je i Veliki turski rat za oslobođenje koji se vodio od 1662. godine između Osmanskog Carstva i Svete lige. Osmanlije su njime potisnuti iz središnje Europe, gube posjede u Ugarskoj, Slavoniji, Transilvaniji i Dalmaciji i znatno su oslabljeni; dok Mletačka Republika dobiva znatan dio Dalmacije i Peloponez te se priprema obnoviti nekadašnji sjaj.

Summary

Tomislav Farkaš,

Armed Conflicts between the Republic of Venice and the Ottoman Empire throughout the 16th and 17th Centuries

Complicated relations between the Venetian Republic and the Ottoman Empire, dating from the early modern era, are primarily reflected in the multitude of battles and a significant change in the Europe's view of the Ottomans' expansion. Venetians clashed with the Ottomans in Dalmatia and the Adriatic Sea, at the Mediterranean Sea, and the Aegean Sea. The wars lasted until the year 1699, when the war weakened Ottoman Empire was pushed back from the central Europe and Dalmatia. This work deals with the relations between Venetians and the Ottomans, and it also lists the battles between these two forces throughout the 16th and the 17th century. The background of the battles is also elaborated, there is an overview of the most significant wars and battles, and there is also a short review of the repercussion of wars on the territory of Venetian Dalmatia.

Literatura

1. Bec, Christian, 1998. *Istorija Venecije*, Plato, Beograd.
2. Cozzi, Gaetano; Knapton, Michael; Scarabello, Giovanni, 2007. *Povijest Venecije, sv. 2.*, Antibarbarus d.o.o., Zagreb.
3. Hammer, Joseph von., 1979a. *Historija Turskog/Osmanskog Carstva, knj. 1.*, Ognjen Prica, Zagreb.
4. Hammer, Joseph von., 1979b. *Historija Turskog/Osmanskog Carstva, knj. 2.*, Ognjen Prica, Zagreb.
5. Hammer, Joseph von., 1979c. *Historija Turskog/Osmanskog Carstva, knj. 3.*, Ognjen Prica, Zagreb.
6. Madunić, Domagoj, 2013. *The Adriatic Naval Squadron (1645-1669): Defense of the Adriatic during the War for Crete*, Povijesni prilozi, Vol. 45, Zagreb, str. 199.-235.
7. Matuz, Jozef, 1992. *Osmansko carstvo*, Školska knjiga, Zagreb.
8. Skupina autora, 1959. *Historija naroda Jugoslavije, knj. 2.*, Školska knjiga, Zagreb.
9. Skupina autora, 2005. *Povijest Hrvatske od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb.
10. Vrandečić, Josip, 2013. *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Izdanja Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, Split.